

АНОТАЦІЯ

Ідрісова С. Звуковий ландшафт Парижа 1840-50-х років: мапа культурних практик М. Глінки у просторі міста. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – «Культурологія». – Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, Міністерство культури та інформаційної політики України. Київ, 2021.

Дисертація присвячена взаємодії між композитором та урбаністичним простором, адже економічні, соціальні та культурні структури міста неабияк впливають на реалізацію митця та його творчу активність. На мікрорівні ця взаємодія виявляється у тому, як через художні тексти можна дізнатись про повсякденні практики, мережу соціальних комунікацій, а також особливості просторового і звукового контексту, що оточував митця у місті; на макрорівні – репрезентує урбаністичний простір як самодостатню та складну мережу історичних, символічних значень, які визначають аудіальний досвід, адже слухання є не тільки фізіологічним актом, але й культурним конструктом.

Дослідження й аналіз різноманіття звукових практик у культурному ландшафті міста є пріоритетним завданням в межах нових міждисциплінарних проєктів, таких як урбаністичне музикознавство та звукові дослідження. Задля кращого розуміння цих дослідницьких оптик, вперше в українській гуманітаристиці було окреслено історіографію, основне коло питань, джерел та методів, якими користуються урбаністичні музикознавці та звукові дослідники.

Розуміння звуку значно поглиблюється в контексті розгляду чуттєвої культури, тож на основі аналізу різноманітних джерел, були виокремлені спільні для сенсуальних досліджень теми: критика візіоцентризму західноєвропейської культури; критика «ієрархізації» чуттів; критика дуалістичної теорії Рене Декарта. Окреслено декілька пунктів, що є точками наближення між музикознавством та сенсуальними студіями, а саме: тіло

композитора (як чуттєві модули композитора втілюються у музиці), тіло виконавця (як через тіло виконавця музика стає чутною), тіло слухача (як тілесний та культурний досвід впливає на сприйняття музики), тіло музичного тексту (як музичний текст «свідчить» про тілесні практики композитора та/або епохи в цілому).

Розкрито можливості мультисенсорного підходу в гуманітарних дослідженнях. Виходячи з цієї перспективи мистецький твір інтерпретується як матриця чуттєвого, тілесного досвіду його автора. Доцільність такої ідеї яскраво ілюструється на прикладі теоретичної роботи Жоржа Кастнера («Голоси Парижа»), а також творчих біографій Оноре де Бальзака та Шарля Бодлера.

Фланування – чуттєве та культурне освоєння міста під час прогулянки, – було не тільки популярною повсякденною практикою 1840-50-х років, яка безпосередньо відбилась на творчості вищезгаданих паризьких митців, але й індикатором стрімких змін урбаністичного простору. З огляду на важливість фланування у творенні культурного простору Парижа було запропоновано оновлене тлумачення цього феномена.

Галаслива реклама вуличних продавців та розносників газет, вистави еквілібристів просто неба, бали-маскаради, концерти, а також популярні опери, мотиви яких переспівувались вуличними музикантами – усі ці компоненти не тільки розкривали різноманіття аудіальних практик Парижа, але й слугували полем активного слухового досвіду митців. Композитори (Ф. Шопен, Ф. Ліст, Дж. Верді, Р. Вагнер, Г. Берліоз, М. Глінка), які проживали у Парижі, або неодноразово відвідували його – формували звукові маркери епохи романтизму та кидали виклик звичним формам сприйняття музичного твору, тож актуальність нашого дослідження полягає у розкритті особливостей звукового ландшафту Парижа 1840-1850-х років та висвітленні ролі творчого внеску М. Глінки у строкату картину аудіальної реальності міста. Задля реалізації цієї мети було окреслено хронологію паризьких концертів, у яких виконувались твори М. Глінки, а також мережу культурних

взаємодій композитора з виконавцями, критиками, видавцями та власниками концертних залів. Це дозволило ширше охопити контекстний зміст повсякденних комунікаційних практик.

Аналіз критичних відгуків та згадок у музичних медіа дозволив диференціювати особливості рецепції творчості М. Глінки у Парижі, а саме: наголошення на національній специфіці таланту російського композитора в поєднанні з європейськими традиціями музичної культури.

Запропоновано новий шлях в інтерпретації мемуарно-епістолярних джерел М. Глінки з точки зору просторової оптики. Екстраполяція методу ментального картографування на творчу біографію композитора дозволяє розшифрувати міру наближення або віддалення його життєвого світу щодо локацій, пов'язаних з музичною (або ширше, культурною) інфраструктурою міста; розкрити потенціал для реалізації артиста у міському контексті; змоделювати сліди соціальних перетинів між різними учасниками культурної комунікації всередині урбаністичного простору, etc.

Просторова історія композитора розповідає про його досвід проживання у місті, а також про емоції та метафори, що втілюються у його творчості. Тому занурення у просторовий та звуковий контекст розкриває невидимі лінії присутності «тут і тепер», коли не існує хронологій та періодизацій, але існує синхронність співіснування чуттів, ідей та думок.

Ключові слова: місто, метафора, чуттєва культура, культурні практики, урбаністичне музикознавство, звукові дослідження, звуковий ландшафт, ментальна мапа.

SUMMARY

Idrisova S. The soundscape of Paris (1840-1850): mapping M. Glinka's cultural practices in the urban space. – Research paper on the rights of the manuscript.

A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy (034 – «Cultural studies») at the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. Kyiv, 2021.

The thesis is dedicated to the interaction between a composer and urban space, since economical, social, and cultural structures of a city influence realization of the artist and his creative activity. At a micro-level this interaction is manifested in how through literary text one can find out about everyday practices, social communications network as well as peculiarities of space and sound context that surrounded an artist in a city; at a macro-level it represents urban space as a self-sufficient and complicated network of historical, symbolic meanings that define the auditory experience, since listening is not only a physiological act but also a cultural construct.

Research and analysis of sound practices in the city cultural landscape is a priority task within the framework of new interdisciplinary projects, such as urban musicology and sound studies. For a better understanding of these research optics, it was for the first time in the Ukrainian humanities that historiography was outlined along with the main circle of issues, sources, and methods that are used by urban musicologists and sound researchers.

Understanding of sound considerably deepens in the context of consideration of sensory culture, so based on the analysis of different sources, common topics for this direction were distinguished: criticizing oculo-centricity of the Western culture; criticizing “hierarchization” of senses; criticizing of dualism theory of Rene Descartes. Several items were outlined which are points of approximation between musicology and sensory studies, namely: the performer’s body (how through the performer’s body music becomes audible), the listener’s body (how bodily experience affects music perception), the composer’s body (how the composer’s sensory modes materialize in music), the body of a musical text.

Possibilities of a multisensory approach in humanities were revealed. Coming out of this perspective, an artwork is interpreted as a matrix of sensory, bodily experience of its author. The expediency of such an idea is vividly illustrated in the context of a Georges Kastner’s theoretical work “Les voix de Paris” as well as creative biographies of Honore de Balzac and Charles Baudelaire.

Flânerie is a sensory and cultural exploration of a city during a walk, – not only was a popular everyday practice of 1840-50s, which directly reflected on the aforementioned Parisian artists' works but also is an indicator of fast changes of urban space. Considering the importance of flânerie in creating cultural space of Paris, a new notion for this phenomenon was suggested.

Noisy advertising of street vendors, acrobat performances, masquerade balls, concerts as well as popular operas, themes of which are sung by street musicians – all these components not only revealed the diversity of sound practices of Paris but also served as a field of active auditory experience of the artists. Composers (F. Chopin, F. Liszt, G. Verdi, R. Wagner, H. Berlioz, M. Glinka), who stayed in Paris or frequently visited it – formed sound markers of the Romanticism era and challenged conventional forms of music piece perception. Thus, the relevance of our research lies in revealing the peculiarities of the soundscape of Paris in the 1840-1850s and covering the role of the artistic contribution of M. Glinka into the diverse picture of urban auditory reality. To reach this goal, Parisian concert chronology was outlined, where M. Glinka's pieces were performed as well as a network of cultural interactions of the composer with the performers, critics, publishers etc. It allowed covering wider the contextual substance of everyday communication practices.

Analysis of critical comments in music periodicals allowed to differentiate peculiarities of M. Glinka's art reception in Paris, among them national specificity of his works in connection with the European traditions of the music culture.

The suggested new way of reading M. Glinka's verbal texts from spatial optics. Extrapolating the mental mapping method to the composer biography allows deciphering the degree of approximation or alienation of his lifeworld concerning the locations, connected with music (or wider, cultural) city infrastructure; unlock the potential for an artist realization within urban context; model traces of social interactions between different participants of cultural communication, etc.

The composer's spatial story tells us about his experience living in city, as well as emotions and metaphors which are incarnated in his art. That is why, immersion

into space and sound reveals invisible presense lines “here and now”, when there is no chronologies and periodisations, but coexistense of feelings, ideas, and thoughts.

Keywords: city, metaphor, sensory culture, cultural practices, urban musicology, sound studies, soundscape, mental map.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Ідрісова С. М. И. Глінка в Париже в 40-50-е годы XIX века: между успехом и творческим молчанием. *Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство*: зб. ст. Київ, 2016. Вип. 54. С. 116–121.
2. Ідрісова С. Ментальна мапа: Париж у вербальних текстах М. Глінки. *Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство: до 150-річчя Київського інституту музики ім. Р.М. Глієра*. Київ, 2018. Вип. 57. С. 101–113.
3. Ідрісова С. Чуттєва культура і музикознавство: аналіз есею Жоржа Кастнера «Les voix de Paris» (1857). *Київське музикознавство*: зб. ст. Київ, 2019. Вип. 59. С. 156–170.

Стаття в іноземному науковому періодичному виданні, індексованому в міжнародних наукометричних базах Scopus (Q3) та Web of Science

4. Idrisova S. Urban sound: an analysis of discourses constructed by sound studies. *Logos: A Journal of Religion, Philosophy, Comparative Cultural Studies and Art*. Vilnius, 2019. № 101. P. 199–206.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Ідрісова С. На перетині музикознавчих студій та географії: картографування як метод історичного музикознавства. *Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях*: тези Міжн. наук.-практ. конф., Київ, 1–2 листопада 2018 р. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2018. С. 29–30.

6. Ідрісова С. Як звучать міста минулого: звуковий ландшафт Парижа 1840-50-х років. *Молоді музикознавці: тези Міжн. наук.-практ. конф.*, Київ, 9-11 січень 2019 р. Київ: Київський інститут музики ім. Р. М. Глієра, 2019. с. 77–78.

7. Ідрісова С. Аудіальні метафори, якими ми описуємо місто: місто як концерт. *Молоді музикознавці: тези Міжн. наук.-практ. конф.*, Київ, 8–10 січень 2020 р. Київ: Київський інститут музики ім. Р. М. Глієра, 2020. с. 61–62.